

Psychologie je vědou o tom, jak a proč lidé dělají to, co dělají. Sloveso „dělat“ v tomto vymezení reprezentuje všechny vnější činnosti a úkony, jak předmětné, tak jednání, ale i vnitřní činnosti jako jsou uvědomování, prožívání, plánování, poznávání a rozhodování.

Psychologie osobnosti popisuje, jak a čím se lidé od sebe navzájem liší i podobají ve svém vědomí a jednání, a vysvětluje analýzou vnitřních a vnějších podmínek, příčin a cílů, proč tomu tak je. Psychologie osobnosti tak poskytuje člověku nástroje k popisu a výkladu předmětných činností, sociálního jednání i vnitřního psychického a duchovního života člověka a umožňuje porozumět též *konkrétnímu* jedinci. Tím, že nabízí teorie k objasnění zdrojů, geneze i důsledků obsahů vědomí, prožitků a činů, je důležitá pro každého, kdo chce žít svůj život se znalostí sebe i druhých a kdo se potřebuje vyznat v sobě a druhých z profes-
ních důvodů.

Pojednání o osobnosti jsou v odborných pramenech různě propracovaná a liší se mírou konzistence a konsekvence jednotlivých tvrzení. Velmi málo zdůvodněné a značně vágní jsou **představy o osobnosti**, které autoři často formulují jako předběžné názory na vlastnosti osobnosti, na jejich uspořádání a funkci v životě člověka. Větší provázanost jednotlivých tvrzení se vyznačují **pojetí osobnosti**. Pro **modely osobnosti** je charakteristická názornost daná barvitostí a živostí přirovnání a často zesílená různými schématy, diagramy a obrázky. Jednotlivá tvrzení jsou tímto způsobem demonstračně a narativně zdůvodňována, zatímco pro **teorii** je zásadní logická a tématická posloupnost a soudržnost, díky níž závěry a zobecnění vyplývají z předpokladů. Zjednodušeně řečeno: představa a pojetí zobrazují, model popisuje a znázorňuje, teorie dokazuje a vysvětluje. Mnohé z toho, co se v monografiích o osobnosti předkládá jako teorie, je spíše pojetím nebo modelem.

Soukromá teorie osobnosti

I lidé, kteří psychologii nikdy nestudovali, si vytvářejí určitý názor na lidskou povahu a mají ve své mysli obrazy lidí, s nimiž se stýkají. Podle těchto často subjektivně zbarvených obrazů pak s lidmi jednájí.

Chceme-li se zabývat osobností druhých co možná neobjektivněji, musíme se dobře vyznat ve své vlastní osobnosti, abychom tak mohli vyloučit nebo aspoň kontrolovat deformující působení zjednodušujících názorů na druhé. Ale zabývat se sebou samým je těžké, protože nám v tom brání strach z objevení stínů a potřeba být ve vlastních očích co nejpěknější. Co kdybychom o sobě zjistili něco nelichotivého? Pro každého poctivého znalce lidí platí slova Lao c' : „Kdo zná sebe, je chytrý, kdo zná druhé, je moudrý.“ Ještě závažnější je Kristův výrok:

„Jak to, že vidíš tríska v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?“ Jedním z důvodů sebepoznání je odhalení vlastních východisek a sklónů, které nás vedou k tomu, že osobnost druhého člověka vidíme zkresleně.

Zdrojů zkreslení je mnoho. K základním patří vliv názorů na lidi tradovaných v rodině nebo ve společenství, které nás rozhodujícím způsobem formovalo. Patří k nim dále vliv rčení a přísloví, jimiž rozhodující lidé kolem nás glosovali naše jednání nebo jednání a povahu lidí, o nichž se doma mluvilo. Nezanedbatelný je též vliv pohádek, příběhů, které jsme slyšeli nebo četli, i vlastních zkušeností a zážitků s lidmi.

V naší osobnosti tak vzniká tendence vnímat lidi a uvažovat o nich určitým specifickým způsobem, v němž preferujeme některou ze stránek osobnosti nebo určitá hodnotící kritéria. Určité pojetí osobnosti je nám bližší než jiné.

2. PŘÍSTUPY K OSOBNOSTI V RŮZNÝCH VĚDÁCH

Osobnost je jednou z nejsložitějších skutečností ve známém vesmíru. Není nádsázkou hovořit o vesmíru v nás. Je tedy přirozené, že se osobností zabývá řada věd.

Filozofie uvažuje o osobnosti v rámci tzv. filozofie člověka nebo filozofické antropologie. Francouzský filozof Ch. Renouvier (1854) zařazuje pojem osobnost mezi devět kategorií, tj. prvních a neredukovatelných zákonů poznání, základních vztahů, které určují formu a pohyb poznání. Filozofie chápe osobnost člověka jako složitou jednotu organismu a vlivů prostředí a zdůvodňuje její zásadní odlišnost od věci. Zabývá se postavením člověka v přírodě a společnosti. Vytyčuje pojetí smyslu života a vyjadřuje se k různým řešením otázky života a smrti.

Teologie je sice vědou o Bohu, ale pojednání o atributech Boha či bohů nepřímou ukazuje na absolutní a ideální podobu kvalit osobnosti. Křesťanská tradice pak konkretizuje tuto podobnost biblickým vyjádřením, že člověk je stvořen k obrazu Božímu. C. G. Jung ve svém pojetí archetypů dovozuje, že výklady o bozích, božství a posvátnu dávají psychologii modelová schémata pro pochopení různých aspektů vědomí i jednání osobnosti.

Historie analyzuje úlohu osobnosti v dějinách ať už hledáním odpovědi na otázku, kdo je tvůrcem dějin, nebo odhalováním zvláštností osobnosti člověka v jednotlivých dějinných obdobích. Tzv. dějiny mentalit významně přispívají k poznání toho, co je v osobnosti nadčasového a co podléhá proměnám doby.

Sociologie považuje osobnost za prvek společenských skupin a za nositele i zprostředkovatele kulturní tradice. Pro sociologii není jednotlivý člověk zajímavý sám o sobě, ale jako člen určité společnosti, vrstvy, sociální skupiny. Pro sociologii je osobnost krystalizací určitých sociálně typických rysů.

Pro **politologii** je zajímavá především osobnost politických vůdců a hledání odpovědi na otázku, zda osobnostní dimenze rozhodují o realizaci politických programů. Studuje také prototypové charakteristiky a kritéria rozhodování voličů.